

JOLANDE VOGEL

De molen

Een familiekroniek

Deel 1: De Opkomst

familieroman

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

1. Advocaat, rechter, minister?

‘Graag tot ziens! Jullie zijn altijd van harte welkom,’ zegt Lex Presser, buigt zich galant over de hand van de dame en raakt die even met zijn lippen aan. Hij draagt een onberispelijk donkerblauw kostuum met zijden stropdas en pochet: op en top de charmante, goed geklede gastheer. De dame stapt naast haar man in de glanzende Mercedes die zojuist door de parking valet is voorgespeden en knikt vriendelijk. ‘Dank je voor de heerlijke avond, Lex,’ zegt ze en haar echtgenoot roept van achter het stuur: ‘Ja Lex, het was weer voortreffelijk!’ De valet kijkt Lex vragend aan. Of het portier dicht kan? Lex knikt en de jongen sluit het portier zachtjes. De auto draait bijna geluidloos de weg op. Het regent een beetje; zo’n miezerig regentje waar we hier in Nederland het patent op hebben. Als ze het restaurant achter zich hebben gelaten en de bestuurder meer gas geeft, zegt de vrouw: ‘Lex is wel een aardige man, maar een beetje... eh... hoe zal ik het zeggen: glibberig. Zo’n klein, glibberig mannetje, weet je wel. Zo’n glimlachend Joodje, sorry dat ik het zeg.’ ‘Ach, Lex is een typische horecaffer,’ zegt hij. ‘n Beetje overbeleefd. Maar het is een slimme

kerel en het eten is er in elk geval uitstekend. Alleen heb ik gemerkt dat de prijzen in het restaurant dit jaar wel erg snel zijn gestegen.’ ‘Tja,’ antwoordt zijn vrouw, ‘als je vertroeteld wilt worden, moet je nu eenmaal betalen.’ Haar man gromt bij wijze van antwoord en geeft gas. Hij wil naar bed. Morgen weer een drukke dag.

*

Lex staat voor de ingang van hotel-restaurant Atlanta, dat in de chique Apollobuurt in Amsterdam-Zuid ligt, en kijkt de Mercedes na. Een beetje vertroetelen, dat stel, denkt hij. Je weet nooit wanneer je plotseling geld nodig hebt. Als je flink met zo’n miljonair aanpapt, krijg je vast wel meer gedaan dan bij een bank. Lex gelooft niet in banken. Wel in geld. En dat moet rollen, vindt hij. Vooral naar hem toe. Het was een goed idee van hem geweest om tegen de oberkelner te fluisteren dat hij deze gasten discreet moest laten weten dat het digestief door de directie werd aangeboden. Al is hij in het algemeen geen voorstander van gratis drankjes aanbieden – en zeker geen dure cognac en zeldzame grappa – maar Lex weet onderhand wel iets van image building en public relati-

ons. Indruk maken, dat is heel belangrijk, dat onthouden de gasten. Zoals die parking valet, dat was een goed idee van hem. Kost een paar centen, maar bezorgt het Atlanta een chic imago. Hij weet heel goed hoe hij mensen moet inpakken. Hij draait zich om en kijkt omhoog, naar het smaakvol verlichte hotel-restaurant. Er welt een diepe voldoening in hem op. Na al die jaren zwoegen, hier en daar schuiven, wat manipuleren, af en toe de waarheid een beetje geweld aandoen en zo nu en dan langs de uiterste randen van de wet balanceren, bestuurt hij nu een hotel-restaurant van allure. Misschien heeft hij die wet ook wel eens een beetje overtreden, maar ach, als je dat goed doet, kraait er geen haan naar. Je moet nu eenmaal creatief zijn om te bereiken wat hij wil bereiken: de grootste horecatycoon van het land worden. Hij is nu, in 1956, een flink aantal treden op de carrière ladder gestegen. Zijn gedachten gaan terug naar de onderste trede van die ladder. Eigenlijk naar het tijdstip dat er nog nauwelijks sprake van een ladder was: zijn vroege jeugd.

*

Lex Presser werd in november 1924 in Amsterdam geboren, als zoon van een Joodse textielhandelaar. Vader was nu niet direct een captain of industry, maar hij boerde niettemin uitstekend. Het gezin – Lex had nog een zuster, Deborah, die twee jaar ouder was dan hij – kwam niets te kort en ze woonden in een mooi huis in Zuid. Mevrouw Presser was een zachtaardige, maar nogal formele vrouw die het huishouden onopvallend, maar met vaste hand bestuurde. Ze was natuurlijk aan het beroep van haar man, maar ook aan haar eigen opvattingen over wat hoorde en wat niet, verplicht om altijd volgens de laatste mode gekleed te zijn. Meneer Presser was een harde werker die weinig tijd aan zijn gezin kon besteden. Toch verliepen de kindjaren van Deborah en Lex ongestoord. Altijd vriendjes en vriendinnetjes om zich heen, volop speelgoed. Ze waren zelfs al eens in het buitenland geweest, toen Lex tien was. Ze mochten toen, uiteraard samen met hun moeder, mee op een van de zakenreizen die textielhandelaar Presser vrij regelmatig in zijn Ford naar Duitsland maakte. Dat was in die tijd nogal bijzonder. Er waren nog maar relatief weinig mensen die een auto bezaten en kinderen van hun leeftijd kwamen niet in het buitenland,

laat staan dat ze in hotels logeerden. Ofschoon zowel vader als moeder Joods waren en de kinderen dus ook, was daarvan in het dagelijks leven nauwelijks iets te merken. Vader vond dat zijn kinderen later minder kansen in de maatschappij zouden hebben als ze in het Joodse ons-kent-ons-circuit zouden blijven hangen. Hij stuurde Deborah en Lex dan ook met opzet naar openbare scholen. Daar zouden ze meer leren over de wereld om hen heen dan op een Joodse school, zo redeneerde hij. Deborah was geen hoogvliegster op de lagere school, maar zij en haar ouders vonden het wel goed zo. Meisjes gingen in die tijd toch niet 'doorleren' en ze zou na school wel zo'n beetje thuis 'in de huishouding' komen, totdat ze tegen een leuke jongen zou aanlopen, trouwen en haar ouders kleinkinderen schenken. En ze was inmiddels wel onder de pannen. Na de lagere school was Deborah op aandringen van haar moeder toch maar een vervolgopleiding gaan doen, voor jongedames uit nette gezinnen. Dan wist ze in elk geval hoe ze een dienstbode opdrachten kon geven, hoe ze een draad in een naald moest steken en hoe ze randen om een tafelkleed moest borduren. Op die vaardigheden stelde mevrouw Presser zeer veel prijs.

Lex was daarentegen een eierzuchtig jongetje. Hij zou het ver brengen, vond hij zelf. Verder dan zijn vader, want was nou een textielhandelaar helemaal? Nee, hij wilde later rechten gaan studeren. Advocaat zou hij worden, en later rechter, Kamerlid, minister. Hij wilde geen schlemielig Jodenjongetje zijn, dat straks zijn vader zou moeten opvolgen in diens textielbedrijf. Na de lagere school wilde hij naar het gymnasium, maar dat kostte hem heel wat moeite. Zijn vader had inderdaad in zijn hoofd dat Lex hem zou opvolgen. En daar had hij geen gymnasium voor nodig. De HBS was goed genoeg. Die opleiding was immers uitstekend voor als Lex bij hem in de zaak zou komen. Er was in 1928 ook een Joodse HBS aan de Herengracht gesticht, maar, zo redeneerde vader Presser, daar zaten bijna alleen kinderen met een orthodox-joodse achtergrond op. En hoewel hij er wel op gesteld was om zijn Joodse zakenrelaties niet voor het hoofd te stoten, schrok hij toch wel terug voor dat orthodoxe karakter. De Pressers waren op z'n zachtst gezegd meer van de liberale richting en het Joods Lyceum bestond in 1935 nog niet. Dus: een gewone HBS,

zoals zijn kinderen ook op niet-Joodse lagere scholen hadden gezeten. En dan na zijn eind-examen bij hem in de zaak. ‘Maar ik wíl niet in de textiel!’ had zoonlief wanhopig geroepen. ‘Ik wil advocaat worden. En minister!’ Zijn vader had gelachen. Minister? Lex moest het nou niet te hoog in zijn bol krijgen. En wat was er mis met de textielhandel? ‘Daar is niks mis mee,’ had zijn toen elfjarige zoon koppig geantwoord. ‘Maar ik wil iets anders.’ Vader Presser had het maar laten zitten. Zijn zoon was immers op een leeftijd dat kinderen gemakkelijk in hun beroepskeuze van politieagent via trambestuurder naar vliegenier en weer terug vlinderen. Het zou wel loslopen, dacht hij. Maar het liep niet los. Toen Lex in de hoogste klas van de lagere school nog steeds volhield dat hij rechten wilde gaan studeren en advocaat worden, begon Presser na te denken. Een zoon die advocaat was, het had toch wel iets. Het zou heel wat aanzien geven bij familie, vrienden, kennissen en buurtgenoten. In zijn omgeving had niemand gestudeerd. Het idee dat Lex de eerste zou zijn, begon steeds aantrekkelijker te worden. Financieel was er geen probleem, hij kon het gemakkelijk betalen. De jongen moest om te beginnen dan maar naar het gymnasium.

Het hoofd van Lex' school, aan wie de vader zijn probleem voorlegde, had de onderwijzer van Lex erbij gehaald en die vond, na veel gewichtig getrek aan zijn sigaar, dat Lex best capaciteiten had. 'Het gymnasium is vast niet te hoog gegrepen voor hem,' knikte ook de bovenmeester. Hijzelf had die kans vroeger nooit gehad, maar hij was een wijs man, die het beste voor zijn leerlingen wilde. Het werd dus het gymnasium.

*

In september 1937 beklimt Lex de trappen van het grote, deftige gebouw; weer geen Joods, maar een openbaar gymnasium. De jongen heeft tegen zijn schoolvriendjes enorm opgescheept over zijn aanstaande studie. Volgens hem was het maar een kwestie van een paar jaar of hij zou in toga voor de rechtbank staan en een briljante pleitrede houden (alleen wist hij nog niet wat een pleitrede eigenlijk was). Toch voelt hij zich beklemd als hij het gymnasium voor het eerst betreedt. Hij is danig onder de indruk van het kolossale gebouw met de gebeeldhouwde koppen van onbekende grootheden uit de klassieke oudheid aan de gevel, de

hoge gangen, de plechtige sfeer, de ernstige leraren en vooral: al die onbekende kinderen om zich heen. Niemand van zijn vroegere vriendjes en klasgenoten is op deze school terecht gekomen. De kinderen die hier zitten, komen bijna uitsluitend uit deftige gezinnen. Ze praten anders dan hij en ze gedragen zich anders. Een beetje verloren loopt Lex door het gebouw, op zoek naar zijn klas; hij moet dat jaar nog dertien worden en zijn omgeving overweldigt hem zo, dat de moed hem in de schoenen zinkt. Even overweegt hij rechtsomkeert te maken en naar zijn veilige wereldje terug te keren. Maar dan vermant hij zich. Hij heeft hiervoor gekozen en hij zal wel eens laten zien dat hij, de zoon van een kleine textielwinkelier, beter is dan al die gojse kakkers om hem heen. Want dan is Lex Presser even heel erg Joods. Hij zal zich nooit helemaal thuis gaan voelen op het gymnasium. In de jaren die hij daar doorbrengt, blijft hij toch min of meer een buitenbeentje. Echte vrienden maakt hij niet, daarvoor is de afstand tussen hem en zijn medeleerlingen te groot. Die tolereren hem, maar negeren hem ook min of meer. In het begin is hij wel gepest, maar omdat hij onmiddellijk van zich af weet te bijten, laten de pestkoppen hem na een paar